

Radikalt lantbruk

Murray Bookchin

1976

Innehåll

Lantbruket förr och nu	3
Aninism och ekologisk balans	3
Gammal kunskap	4
Radikalt och ekologiskt	4
Kapitalismen är antiekologisk	4
Mångfald positivt	5
Inte bara teknik	5
Antikapitalism	6
Mänsklig skala	6
Radikalt lantbruk	6

Lantbruk är en form av kultur. Odling av födoämnen är en social och kulturell företeelse unik för människan. Bland djuren förekommer endast tillfälligt, om ens det, något som möjligen skulle kunna beskrivas som odling av födoämnen och hos människan utvecklades jordbruket för endast något mer än 10.000 år sedan. Men i en tid när livsmedelsproduktionen reducerats till rena industritekniken är det särskilt viktigt att uppehålla sig vid de kulturella konsekvenserna av "modernt" lantbruk - för att förstå följderna inte bara för folkhälsan utan också för mänsklighetens relationer till naturen och relationerna människor emellan.

Lantbruket förr och nu

Kontrasten mellan det tidigare och det moderna lantbruket är dramatisk. Det skulle faktiskt vara mycket svårt att förstå det ena ur det andras synvinkel, att se att de är förenade genom något som helst slags kulturellt samband. Man kan inte heller tillskriva denna kontrast enbart skillnader i teknik. Vår lantbruksepok - en klart kapitalistisk sådan - betraktar odling av födoämnen som en affärsverksamhet som konsekvent drivs med syftet att skapa profit inom en marknadsekonomi. Från denna ståndpunkt är marken en märklig nyttighet kallad "fast egendom", jorden en "naturtillgång" och födan ett bytesvärde som köps och säljs opersonligt via ett medium kallat "pengar". Lantbruket skiljer sig i väsentliga drag inte mer från någon industrigren än vad ståltillverkning eller bilproduktion gör. Det är faktiskt endast i den utsträckning som odlingen för framställning av livsmedel påverkas av icke-industriella faktorer som klimat och årstidsväxlingar som den saknar den exakthet som utmärker en sant "rationell" och vetenskapligt styrd verksamhet.

På detta livsmedelsproduktionens opersonliga område är det inte förvånande att finna att en "lantbrukare" ofta visar sig vara en flygplanspilot som pudrar växtligheten med gifter, en kemist som behandlar jorden som en livslös förvaringsplats för oorganiska föreningar, en operatör av enorma lantbruksmaskiner som är mer hemmastadd i maskinteknik än i botanik och, det kanske mest avgörande, en finansiär vars kunskap om marken kan jämföras med en stadens taxichaufför. Maten, i sin tur, når konsumenten i förpackningar och former så starkt förändrade och förkonstlade att den endast mycket knapp påminner om sitt ursprung. I den moderna glittrande stormarknaden går köparen drömmande genom ett virrvarr av växter, kött och mejeriprodukter ersätter de levande former från vilka de kommer. Fetischen antar karaktären av det verkliga fenomenet. Individens förhållande till den mest innerliga naturerfarenheten - den livsviktiga födan - skiljs från sina rötter i den naturliga helheten. Grönsaker, frukt, spannmål, mejeriprodukter och kött förlorar sina identiteter som organiska realiteter och ges ofta namnet på det korporativa företag som producerar dem. "Big Mac" och "Swift sausage" ger inte längre ens den blekaste föreställning om att ett levande väsen slaktades för att förse konsumenten med just den födan.

Aninism och ekologisk balans

Denna onaturliga åskådning står i skarp kontrast till en tidigare animistisk känslighet som betraktade marken som en omistlig nästan helig domän, odling av födoämnen som en andlig aktivitet och matkonsumtion som en helgad social ritual. När så jordbruket uppkom bevarade det uppenbarligen jägarens animistiska känslighet. Den mytrikedom som omger odlingen av födoämnen vittnar om en förtrollad värld bräddad med liv, mening och andlighet. Att säga att den tidiga mänskligheten levde i "kompanjonskap" med naturen tenderar att underskatta förhållandet, mänskligheten levde som en del av naturen - inte vid sidan av eller ovanför den.

Eftersom jorden var levande, livets verklig amoder, så var att odla den en helig handling som krävde åkalande och blickande ritualer. Praktiskt taget varje sida av jordbruket hade sin heligförklarande dimension, från plöjning av en tilla till skörd av en gröda. Skörden var välsignad och att "bryta bröd" var på samma gång en familjeritual som dagligen stärkte släktens solidaritet och ett fredsskapande uttryck för gästfrihet mellan främlingen och samhället. Fortfarande beseglar vi en uppgörelse med en drink eller firar en viktig händelse med en fest. Att fälla ett träd eller att döda ett djur fordrade blickande riter, vilka tillkännagav att liv var förbundet med dessa varelser och att detta liv tog del i en helig konstellation.

Gammal kunskap

Även om myterna och många av dessa sedvänjor tycks naiva för ett modernt medvetande så återspeglar de en sanning om lantbrukets situation. Efter att ha förlorat kontakten med denna "förvetenskapliga" känslighet - en stor förlust när det gäller markens bördighet och dess ekologiska balans - vet vi nu att jorden är i hög grad levande, att den har sitt hälsotillstånd, sin dynamiska jämvikt och en komplexitet jämförbar med vilket levande samhälle som helst. Inte för att detaljerna i denna kunskap är nya, det är snarare så att vi är *medvetna* om dem på ett nytt och holistiskt sätt. Efter att ha genomdränkt jorden med nitrater, insekticider, herbicider och en skrämmande mångfald av giftiga ämnen har vi blivit offer för en ny typ av förorening som mycket ävl kunde kallas "jordförorening".

I motsats härtill definierade det tidiga jordbruket, trots sina imaginära aspekter, människans relationer till naturen med hjälp av sunda ekologiska begrepp. Människornas attityder och kultur är lika mycket en del av deras tekniska utrustning som de verktyg de använder. Det som på ett unikt sätt markerar den borgerliga mentaliteten är nedvärderingen av konst, etiska värden och rationalitet till blott redskap - en mentalitet som också har infiltrerat den radikala kritiken av kapitalismen om man får döma av innehållet i mycket av den marxistiska litteratur som det vimlar i av i dag.

Radikalt och ekologiskt

En radikal inställning till jordbruket söker överskrida den rådande instrumentalistiska inställningen som ser livsmedelsproduktion enbart som en "mänsklig teknik" riktad mot de "naturliga resurserna". Denna radikala inställning är bokstavligen ekologisk i den meningen att marken ses som ett *oikos* - ett *hem*. Marken är varken en "resurs" eller ett "verktyg", utan *oikos* för en oräknelig mängd olika sorters bakterier, svampar, insekter, maskar och små däggdjur. Även om jakten lämnar detta *oikos* väsentligen ostört så påverkar lantbruket det i grunden och gör mänskligheten till en integrerad del av det. Människorna påverkar inte längre jorden endast indirekt, de ingriper i dess näringskedjor och biogeokemiska kretslopp direkt och oförmedlat.

Å andra sidan är det mycket svårt att förstå mänskliga sociala förhållanden utan att hänvisa till den rådande lantbrukspraktiken i en historisk epok och, ytterst, till de markförhållanden till vilka de hänför sig. Historiskt spelade jordarter och tekniska förändringar i lantbruket en betydande, ofta avgörande, roll när det bestämdes om marken skulle brukas kooperativt eller individuellt - på ett försonligt sätt eller ett exploaterande - och detta i sin tur påverkade i grunden det rådande systemet av sociala relationer. De starkt centraliserade imperierna under antiken befrämjades av det arbete med bevattning som fordrades i de torra regionerna i Medelhavsområdet, de kooperativa medeltidsbyarna i tegskiftet och plogen.

Kapitalismen är antiekologisk

Men inte förrän vi kommer fram till den moderna kapitalistiska epoken separerar människa och natur som nästan fullständiga fiender och människans "herravälde" över naturen antar formen av hård dominans, inte blott hierarkisk överordning. Brytandet av de mest rudimentära korporativa band som en gång höll samman klanen, gillet och stadens broderskap, till ett förbund för ömsesidig hjälp, reduceringen av varje människa till en antagonistisk köpare eller säljare, betydelsen av konkurrens och egoism på varje arena i det ekonomiska och sociala livet - allt detta upplöser fullständigt varje känsla av samhörighet, både med naturen och inom samhället. Den nya utgångspunkten för utformandet av en samhällsuppfattning är den isolerade, atomiserade människan osm sörjer för sig själv i en konkurrensdjungel. De förödande konsekvenserna av denna åskådning för natur och samhälle är tydliga nog i en värld tyngd av explosiva sociala motsättningar, ekologisk utarmning och vitt utbredda föroreningar.

Radikalt lantbruk söker att återupprätta mänsklighetens känsla för gemenskap: för det första genom ett fullt erkännande av jorden som ett ekosystem, ett biotiskt samhälle, och för det andra genom att se lantbruk som ett naturligt samhälls, ett landsbygssamhälles, aktivitet och kultur. Lantbruk blir den praktiska dagliga kontakten

mellan jorden och mänskliga samhällen, de medel genom vilka de båda möts och sammansmälts. Ett sådant mötande och sammansmältande innefattar flera nyckelförutsättningar. Den mest uppenbara av dessa är att mänskligheten är en del av naturen, inte ovanför den som "herre" eller "mästare". Det är omöjligt att förneka att det mänskliga medvetandet är unikt i sin omfattning och insikt men att vara unik ger inte rätt att dominera och exploatera. Radikalt lantbruk accepterar den ekologiska regeln att mångfald inte måste struktureras i hierarkiska system som vi tenderar att göra under påverkan av ett hierarkiskt samhälle.

Mångfald positivt

Mångfald, både i samhället och i lantbruket, måste, i stället för att begränsas, gynnas som ett positivt värde. Vi är nu bara alltför medvetna om det faktum att ju mer förenklat ett ekosystem är - och ju mer begränsad mångfaldheten av odlade bestånd är i lantbruket - desto troligare är det att ekosystemet bryter samman. Den biologiska världens framsteg består primärt av differentiering, kolonisering och ett växande nät av beroenden mellan livsformer på en oorganisk planet - en lång process som har omskapat atmosfären och landskapet längs linjer som gynnar komplexa och allt intelligentare organismer. Den mest förödande aspekten av de förhärskande lantbruksmetodikerna, med deras tyngdpunkt på monokulturer, växthybrider och kemikalier, har varit den utarmning de har infört i livsmedelsproduktionen - en utarmning som uppträder i sådan global skala att den mycket väl kan kasta tillbaka planeten till ett evolutionärt stadium där den endast kunde gynna enklare former av liv.

Det radikala lantbrukets respekt för mångfald innebär en respekt för komplexiteten hos ett balanserat lantbruk: de oräkneliga faktorer som påverkar växternas näringsprocess och välbefinnande, sambanden i jorden som skiftar från plats till plats, det komplicerade samspel mellan klimatologiska, geologiska och biotiska faktorer som utgör skillnader mellan ett markområde och ett annat, och de många olika sätt på vilka mänskliga kulturer reagerar på dessa olikheter. Livsmedelsproducenten måste leva på förtrolig fot med ett givet landområde och utveckla en känslighet för dess speciella behov - behov som ingen läroboksframställning rimligen kan omfatta. Livsmedelsproducenten måste vara en del av ett "jordsamhälle" i den mycket meningsfulla betydelsen att hon eller han hör till ett unikt biotiskt system lika väl som till ett givet socialt system.

Inte bara teknik

Att behandla dessa frågor enbart i tekniska termer skulle dock vara en ringa förbättring jämfört med den inställning som är förhärskande i lantbruket i dag. Att vara en teknisk kännare av en "organisk" inställning till lantbruket är inte bättre än att vara en utövare av en kemisk inställning. Vi blir inte "organiska lantbrukare" enbart genom att plocka bland de senaste tidskrifterna och handböckerna inom detta område, inte mer än vi blir friska genom att konsumera "organiska" livsmedel från den senaste förortsstormarknaden. Vad som i grunden skiljer den organiska inställningen från den syntetiska är den övergripande attityd som livsmedelsproducenten har till naturen som ett helt. Vid den tidpunkt när naturenliga livsmedel och "miljöaktivism" har blivit högsta mode vore det bra att skilja det ekologiska sättet att se på lantbruk från denna osmälta "miljöaktivism". "Miljöaktivismen" ser naturen endast som ett habitat som måste skötas med minimal förorening för att passa samhällets "behov", hur irrationella eller syntetiska dessa än må vara. En sant ekologisk åskådning, å andra sidan, ser den biotiska världen som en holistisk enhet som mänskligheten är en del av. Följaktligen måste i denna värld mänskliga behov vara integrerade med biosfärens om människorasen skall överleva. Denna integration innebär, som vi redan sett, en djup respekt för naturlig mångfald, för komplexiteten i naturliga processer och relationer och för odlandet av en ömsesidighetens attityd gentemot biosfären. *Radikalt lantbruk innebär, kort uttryckt, inte bara nya tekniker i livsmedelsproduktionen, utan också en ny icke-Prometeusk känslighet för mark och samhälle som en helhet.*

Antikapitalism

Kan vi hoppas på att uppnå denna nya sensibilitet blott och bart som individer utan någon hänsyn till den större sociala världen omkring oss? Radikalt lantbruk kommer, tror jag, att tvingas att förkasta en sådan isolerad inställning. Även om individuell praktik tvivelsutan spelar en ovärderlig roll vid initieringen av en bred rörelse för social rekonstruktion, så kommer vi inte att uppnå ett ekologiskt livskraftigt samband med naturen utan ett ekologiskt samhälle. Modern kapitalism är i grunden antiekologisk: den kärnrelation på vilken den är byggd - relationen köpare - säljare - hetsar individ mot individ och i större skala mänskligheten mot naturen. Kapitalets lag om oändlig expansion, om "produktion för produktionens egen skull" och "konsumtion för konsumtionens egen skull" gör dominerandet och exploaterandet av naturen till det "högsta goda" i det sociala livet och det mänskliga självförverkligandet.

I motsats till denna tradition är radikalt lantbruk frihetligt med sin tyngdpunkt på gemenskap och ömsesidighet, i stället för på konkurrens, en inställning som kan härledas från Peter Kropotkins och William Morris' skrifter. Denna inställning kan med rätta kallas ekologisk innan "ekologi" blev ett modeord, ja faktiskt innan ordet myntades av Ernst Haeckel för ett sekel sedan. Idén att blanda stad med landsbygd, att rotera specifikt stadsmässiga uppgifter med lantbruksmässiga hade hävdats av så kallat utopiska socialister som Charles Fourier under den Industriella Revolutionen. Idén om variation och omväxling i det dagliga arbetet fann sin fysiska motsvarighet i olika omgivningar som var varken stad eller landsbygd utan en syntes av bägge. Ekologin gav stöd åt detta ideal genom att uppenbara att det utgjorde förutsättningen inte bara för mänsklighetens psykiska och sociala välbefinnande utan också för välbefinnandet hos naturen som helhet.

Mänsklig skala

För ett sekel sedan var det fortfarande möjligt att nå landsbygden utan svårighet även från de största städerna och, om man så önskade, att lämna staden för gott för ett liv på landet. Kapitalismen hade inte så fullständigt utplånat mänsklighetens arv att man saknade bevis på grannskapsenklaver, gammaldags livsstil och personligheter, skilda arkitekturer och t o m sällskapliv i byn. Även om det nya industriella systemet var rovgirigt så hade det inte så fullständigt eliminerat den mänskliga skalan att det lämnade individen totalt ansiktslös och alienerad. I motsats härtill nödgas vi t o m bebo kvasi-landsbygdsområden som blivit i väsentliga drag urbaniserade och vi är reducerade till anonyma kuggar i en vacklande byråkratisk apparat som saknar personlighet, mänsklig relevans och individuell förståelse. När det gäller befolkning, om än inte i fysisk storlek, kan våra städer jämföras med förra seklets nationalstater. Den mänskliga skalan har ersatts av den omänskliga. Vi kan knappt förstå våra egna liv, mycket mindre styra samhället eller vår omedelbara omgivning. Själva vår integritet är i dag invecklad i uppnåendet av de visioner som utopister och frihetliga radikaler hävdade för ett sekel sedan. I detta avseende kämpar vi inte endast för ett bättre liv *utan för själva överlevandet*.

Radikalt lantbruk

Radikalt lantbruk erbjuder ett meningsfullt svar på denna desperata situation, inte i termer av en fantasifull flykt till någon avlägsen agrar tillflyktsort, utan som systematisk återkolonisering av landsbygden längs ekologiska riktlinjer. Städer måste decentraliseras - och detta är inte längre en utopisk fantasi utan en uppenbar nödvändighet - och nya ekosamhällen måste skapas, konstfärdigt skraddarsydda till de ekosystem i vilka de är belägna. Dessa ekosamhällen måste ges mänsklig storlek både för att kunna kosta på sig den högsta möjliga grad av självstyre och för den personliga förståelsen av den sociala situationen. Ingen byråkratisk, manipulativ, centraliserad administration här inte, utan ett frivilligt system i vilket ekonomin, samhället och ekologin i ett område administreras av gemenskapen som helhet, och fördelningen av livsmedel, i vid bemärkelse, bestäms av behov i stället för av arbete, profit och sparande.

Men radikalt lantbruk driver denna tradition vidare - in i själva teknologin. I samtida socialt tänkande tenderar teknologin att bli polariserad i starkt centraliserade arbetsexensiva former å ena sidan och decentraliserade

hantverksmässiga arbetsintensiva former å den andra. Radikalt lantbruk undviker detta genom etablerandet av en ekoteknologi: Det använder sig av tendenser till miniatyrisering och mångsidighet, kvalitetsproduktion och en balanserad kombination av massfabrikation och hantverk. För sida vid sida med den massiva högt specialiserade fossilbränsletekniken som används i dag börjar vi se utvecklingen av en ny teknik - en som lämpar sig för det lokala utvecklandet av många energikällor i liten skala (vind, sol och jordvärme) - som erbjuder ett vidare spelrum vid användandet av små mångsidiga maskinerier, och som lätt kan förse oss med högkvalitativa halvfabrikat som vi som individer kan välja att göra färdiga i överensstämmelse med våra böjelser och smaker. Människorna i dessa ekosamhällen skulle vara fria att använda sig av de mest sofistikerade tekniker utan att lida av de sociala förvrängningar som har hetsat stad mot landsbygd, tänkande mot arbete och mänskligheten mot sig själv och mot naturen.

Det Anarkistiska Biblioteket

Murray Bookchin
Radikalt lantbruk
1976

Frihetlig socialistisk tidskrift #2 1979. Översättning av ett kapitel i boken "Radical Agriculture" (Richard Merrill, ed. Harper and Row, 1976)
Översättning: *Gunnar Ekbohm*

www.anarkistiskabiblioteket.se